

Крыж памяці

Пакуль зямля і дрэвы не зазеленелі, прырода навокал мае ўсе адценні бэжавага і карычневага. Хутка ўсё зменіцца, стане прыгажэйшым. Буйную зеляніну дапоўняць яркія шматгадовыя кветкі, якія здзічалі і разрасліся з былых сялянскіх палісаднікаў. А пакуль тут сціпла, і цішыня навокал.

Каля ўезду ў Кульшычы на ўзвышшы калісьці стаяў сухі дуб, проста на ствале якога ўмацавалі знак радыяцыйнай небяспекі. Цяпер дуб згарэў, і ад яго застаўся толькі высокі дуплісты чорны пень у атачэнні пустазелля. Мясцовыя жыхары лічаць яго за сімвал чарнобыльскай катастрофы, якая змяніла лёсы тысяч людзей.

Падарожжа да вёскі, якой цяпер няма, запоўнена ўспамінамі: тут збіралі маліну, там хадзілі па баравікі, а цяпер гэтыя месцы запаланілі дзікі, якія палохаюць пешых людзей і аўтамабілістаў. Узгадваюць Ларыса Іванаўна Чачора і Васіль Фёдаравіч Нікалаенка, жыхары вёскі Чырвоны Усход.

Гэтую савецкую назву, якую паселішча атрымала ў 1960-х гадах па волі чыноўнікаў, мала хто ўжывае. Тутэйшыя завуць яго, як у старажытнасці — Шаламы. Менавіта сюды пасля вялікага чарнобыльскага перасялення народаў трапілі некалькі жыхароў Кульшычаў. Ад новага месца жыхарства да "сваёй вёскі" — усяго дзясятка кіламетраў, і мясцовыя перасяленцы нібыта вартаўнікі памяці Кульшычаў.

Айцец Георгій Сакалоў, настояцель Свята-Пятра-Паўлаўскага храма ў Лясной, расказвае пра гісторыю пахаванай вёскі: старажытнае месца, вялікае сяло, да рэвалюцыі быў маёнтак (напрыканцы XIX стагоддзя Кульшычы належалі дваранам Ляснеўскім) і стаяла царква. Пасля рэвалюцыі вёска стала цэнтрам сельсавета. Калі здарыўся чарнобыль, спачатку ў Кульшычах сталі асфальтаваць дарогі і будаваць вялізны дом культуры, але потым высветлілася, што жыць тут нельга. Людзей перасялілі, а вёску зруйнавалі.

Слёзы анёла-ахоўніка

Пра месца, дзе стаяла царква Нараджэння Багародзіцы, нагадваюць некалькі камянёў ад падмурка. Цяпер там выраслі дзядоўнік у

чалавечы рост і маладыя дрэўцы. Праз пажухлую траву прабіваюцца радасныя жоўтыя кветачкі падбелу.

Драўляны будынак царквы ў Кульшычах быў пахаваны, як і іншыя. Праўда, набажэнстваў паўстагоддзя тут не было — у былой царкве спявалі і танчылі. Пасля рэвалюцыі, напачатку 1930-х гадоў, скінулі крыж і купал, адчынілі клуб. Старыя людзі распавядалі, што аднаму з актыўных камсамольцаў, які палез на царкву дзеля ўстанаўлення новага ладу жыцця, стала дрэнна. Нібыта ён здурнеў і збег, а потым трапіў у псіхбальніцу.

— Мяне маці ніколі не пускала ў клуб у вялікія царкоўныя святы і пасты, — узгадвае Ларыса Іванаўна, якая вырасла ў Кульшычах. — Але я, маладая, усё адно бегала. Цяпер, можа, ад гэтага граху ногі і баляць?..

Жанчына прызнаецца, што часта ў сне блукае ў гэтых мясцінах: бачыць царкву, складзеную з гладкіх дубовых бярвенняў, агароджу навокал. Таму Ларыса Іванаўна гарача падтрымала ідэю ўсталяваць на месцы царквы памятны крыж, які б адзначыў святое месца.

— Там, дзе ёсць альбо была царква, ёсць нябачны анёл-ахоўнік, — тлумачыць айцец Георгій. — І калі царква ў занядбанні, то, гавораць, ён плача. Таму на асвечаным месцы, нават калі царквы ўжо няма, сапраўды трэба ўсталяваць крыж. Такая традыцыя існавала з даўніх часоў, а цяпер яна вяртаецца.

Тым больш, расказаў слаўгарадскі святар, што з Кульшычамі звязана яшчэ адна цікавая гісторыя, якая адбылася ранняй восенню 1990 года. Селянін Васіль Іваноў разам з напарнікам пасвіў кароў. Удзень імжыў дождж, і пастухі схаваліся пад дрэвам. Неўзабаве Васіль заўважыў, што з кустоў непадалёк ідзе рассеянае святло. Сябар нічога не бачыў, але мужчына вырашыў праверыць.

Пастух знайшоў абраз, які быў прыстаўлены да дрэва. Высветлілася, што гэта абраз Пачаеўскай Божай Маці, мясцовага народнага пісьма на дошцы. Ён захаваў знойдзены абраз, потым з ім перасяліўся на Глушчыну.

Гэту гісторыю сястра міласэрнасці пачула ад Васіля, які трапіў на лячэнне ў Мінск з траўмай. Абраз быў прывезены ў сталіцу, дзе цяпер захоўваецца ў адной з праваслаўных царквыў.

Богаўгодная справа для вёскі-сіраты

Васіль Фёдаравіч — чалавек набожны. І хоць мужчына — не кульшыцкі перасяленец, але менавіта ён усталяваў крыж на месцы царквы ў пахаванай вёсцы.

— Я зрабіў гэта па блаславенню, з любоўю, па-суседску, — гаворыць Нікалаенка. — Гэта богаўгодная справа, і мой удзел у ёй быў для мяне, верніка, выратавальны.

Мужчына гаворыць, што дрэва для крыжа ўзятае без шкоды для лесу. Узімку, на калядны пост, Васіль Фёдаравіч адшукаў непадалёк ад Кульшычаў сухую сасну, і проста ў лесе зрабіў вялікі крыж з трох частак. Сам прывёз яго на веласіпедзе і ўсталяваў.

— Крыж зроблены па старадаўняй тэхналогіі, без жалезных цвікоў, на драўляных шыпах, — расказвае ён. — Гэта Бог маімі рукамі зрабіў гэты крыж.

Яго асвяціў айцец Георгій напярэдадні сёлетняга свята Нараджэння Хрыстова. На крыжы — вышываныя ручнікі, абраз і невялікі медны крыж. Яго зрабіў Васіль Фёдаравіч з кавалка металу, які знайшоў у іншай, але таксама адселенай і пахаванай вёсцы. Усе сімвалы і знакі разам, а на душы — спакой.

Нікалаенка называе Кульшычы "вёскай-сіратой": людзі тут не жывуць, ад хат засталіся мёртвыя пагоркі.

— Вёскі няма, а памяць людзей ёсць, — гаворыць айцец Георгій. — Існуе яшчэ паказальнік на Кульшычы, але рэальна вёска не існуе. Трэба, каб у людзей, якія перажываюць за лёс родных мясцінаў, быў свой памятны знак.

Свет цесны, і карані людзей пераплятаюцца незвычайным чынам. Айцец Георгій даведаўся, што яго бабуля яшчэ да рэвалюцыі хрысцілася ў кульшыцкай царкве. А дваюрадны дзед Ларысы Іванаўны, беларускі акадэмік і вядомы этнограф Ісаак Абрамавіч Сербай, прыезджаў у Кульшычы і настойліва раіў брату прадаць майстэрню, дзе часалі воўну, "іначай раскулачаць". Дзед скарыстаўся парадай, але гэта не дапамагло: яго забралі, і памёр ён у Архангельску.

І не трэба нікага сваяцтва, каб здагадацца, што калісьці ў Кульшычах жыў

святар, які любіў даваць дзецям беларускіх сялян біблейскія імёны. Таму сярод тутэйшых старых так шмат было Майсеевічаў, Абрамавічаў і Ісакавічаў.

Той чорны дзень

Побач з крыжам брацкая магіла: на сціплым помніку — некалькі дзясяткаў прозвішчаў савецкіх салдатаў, якія загінулі за свабоду і незалежнасць у час Вялікай Айчыннай вайны. Стос памінальных свечак. Месца чыстае і добраўпарадкаванае: нядаўна там прайшоў суботнік.

Праз некалькі дзён кульшыцкія людзі збяруцца ў роднай вёсцы, каб наведаць магілы продкаў. Усе яны будуць узгадваць дзень 26 красавіка 1986 года.

— Мы былі даяркамі на ферме, і нам дні тры нічога не казалі, — расказвае Марыя Пятроўна Паўлючкова. — Потым прыехалі з канторы і сказалі не выганяць кароў, бо катастрофа. А калі ішлі з фермы, то хмары віселі, нібыта чорныя касмылі. Гавораць, яны плылі на Маскву, таму іх пасадзілі ў лесе. У тым месцы пасля дровы ніхто не браў. А што датычыцца здароўя, то чорт яе, радыяцыю, ведае. Можа, баліць усё ад старасці? Мне больш за 80 гадоў, а я ўсё пры сваёй памяці. Жывём, і ўсё будзе добра.

— Гэта была субота перад Вербнай нядзелай, — гаворыць айцец Георгій. — Я тады быў у арміі, а маці мне распавядала, што дзень быў цёплы, але стаяў туман раніцай. І як потым узгадвалі, туман быў незвычайны — нейкі жаўтаваты. Праўда, іншыя казалі, што гэта быў нейкі пылок.

— Так, былі жоўтыя лужыны і разводы на зямлі, — пацвярджае Ларыса Іванаўна. — Я працавала загадчыцай крамы, і часу не было даглядаць малага сына. Таму ўвесь той дзень ён прасядзеў каля хаты ў пяску. Можа, гэта пясок яго ўратаваў ад радыяцыі, таму што, у адрозненне ад усіх іншых кульшыцкіх дзяцей, мой Віця абсалютна не атрымаў дозы апраменьвання. Цяпер яму 26 гадоў, і ён дапамагаў ставіць памятны крыж. А на наступны дзень пасля аварыі я спала і ўсё не магла прагнуцца.

— І я памятаю гэты пагодны дзень: сонца і паўднёвы ветрык, які потым нагнаў хмаркі, — расказвае Васіль Фёдаравіч. — Так, з намі здарылася бяда. Але самая вялікая радыяцыя —

гэта наша злосць. І яна большы вораг за чарнобыль.

Кульшычы адраділіся ў Заеліцы

У пачатку 1990-х гадоў пацярпелую вёску вырашылі перасяліць у чыстую мясцовасць амаль у поўным складзе. Пераязджалі ў Заеліцу Глускага раёна — за дзве сотні кіламетраў: усёй гаспадаркай, цэлымі вуліцамі, і нават суседзяў не мянялі. Калгас "Рэвалюцыя" на новым месцы атрымаў памятны назой "Слаўгарадскі".

Людзі ехалі за сваім старшынёй — Яўгенам Мікалаевічам Дзем'янковым. Менавіта пад яго кіраўніцтвам калгас і яго працаўнікі сталі заможнымі: па заробку на другім месцы ў вобласці пасля кіраўскага "Рассвета", у кожнай другой сям'і быў аўтамабіль. Сёння "Слаўгарадскі" ўзначальвае не перасяленец, але ў Заеліцы ўжо даўно не дзеляцца на сваіх і чужых.

— Цяпер мы тут усе перажаніліся і парадніліся, змяшаліся і ўліліся, — запэўнівае старшыня Слаўкавіцкага сельсавета Глускага раёна Мікалай Мікалаевіч Куратаў.

Дарэчы, сам Мікалай Мікалаевіч — з сям'і перасяленцаў. Калі бацькі пераязджалі з Кульшычаў, ён вучыўся ў інстытуце, а потым прыехаў дадому — але ў новую вёску.

— У маім сямейным архіве ёсць фотаздымкі роднай Кульшыцкай школы: вось яна яшчэ стаіць, потым пачалі разбіраць, а тут пасля школы застаўся толькі гарбок зямлі, — сказаў старшыня сельсавета.

У 2004-м годзе вёска Кульшычы была рэабілітавана. Паводле інфармацыі 5-гадовай даўніны, узровень забруджвання радыяцыяй набліжаўся да 20 кюры. Дасюль сярод вяскоўцаў лічаць, што прычынай высялення стала ваяўнічая актыўнасць жыхароў суседняй вёскі Кулікоўка, дзе ўзровень забруджвання перавышаў 40 кюры. Яе жыхары пісалі скаргі ў Маскву, і нават Міхаіл Гарбачоў прыезджаў — Ларыса Іванаўна бачыла яго картэж з акна сваёй хаты ў Кульшычах, а разам з кулікоўцамі выселілі і ўсю акругу.

Да лепшага быў той пераезд ці да горшага? Перасяленцы не любяць разважаць на гэту тэму. Яны свой выбар зрабілі: паехалі ад радыяцыі, бо клапаціліся пра дзяцей і будучыню.

Забыццё і ўваскрэшэнне Кульшычаў

Каля крыжа айцец Георгій і вернікі зацягнулі велікоднае песнапенне: "Хрыстос уваскрэсе з мёртвых..."

— У дзень, калі здарыўся Чарнобыль, у праваслаўных цэрквах будуць памінаць людзей, якія памерлі ад радыяцыйнай навалы, — сказаў айцец Георгій. — А таксама молімся, каб Гасподзь умацаваў жывых, якім патрабуецца падтрымка. Вось так: і жывым, і мёртвым...

Паводле інфармацыі Васькавіцкага сельсавета Слаўгарадскага раёна, у Кульшычах сёння прапісаны 1 чалавек, які, аднак, не жыве ў пакінутай вёсцы. Хата, якая належыць Марыі Пятроўне і яе мужу, стаіць непадалёк ад міліцэйскага паста. Там іх лецішча і пчальнік, адкуль самы смачны мёд (радыяцыя на пчолаў уплыву не мае, запэўніваюць Паўлючковы) адпраўляецца ў сталіцу. Жыць адны ва ўсёй вёсцы старыя не хочуць, таму набылі дом у Шаламах. З нагоды Вялікадня бабуля прыехала да крыжа пакачаць яечка і памаліцца.

— Наша хата ў Кульшычах будзе стаяць, але людзі туды не вернуцца, — гаворыць Марыя Пятроўна. — Кульшычы не ажывіць. Старыя памерлі, а маладыя не паедуць, бо ў іх ёсць новыя радзіма.

Сёння дарожны знак Кульшычы можна сфатаграфіраваць з двух бакоў: пейзаж навокал адзін і той жа, толькі назва вёскі можа быць альбо перакрэслена, альбо не. Узнікла спрэчка: які фотаздымак будзе найбольш правільным. Меркаванні падзяліліся.

— Родная вёска маёй маці таксама адселена, але яна з вялікай упэўненасцю заўсёды гаворыць, што людзі вернуцца ў абжытыя мясціны, — лічыць айцец Георгій. — У маці ёсць вялікая ўнутраная ўпэўненасць, што людзі вернуцца туды, дзе жылі столькі пакаленняў. Абавязкова павінны вярнуцца.

Кульшыцкія людзі разляцеліся цяпер па ўсёй Беларусі. Дзясятка сем'яў атрымалі дамы ў вёсцы Заходы Шклоўскага раёна і добра там уладкаваліся.

— Мы на Слаўгарадчыну не ездзім, там няма чаго рабіць, — рашуча сказала Таццяна Пятроўна Парфенава. — Кульшычы зарылі.

— Я недзе чытала, што праз 20 гадоў людзі пра радыяцыю забудуцца і, відаць, гэта праўда, — паведаміла Ларыса Іванаўна, якая вярнулася з Мінска і жыве ў Шаламах. — Не буду хлусіць, я сама ўжо забываюся на Кульшычы. Хаця цяпер многія людзі хочуць вярнуцца, нібыта і не было тых 23 гадоў пасля Чарнобыльскай аварыі.

— Гэта з намі здарылася, і зусім забыцца на гэту бяду нельга, — падсумоўвае айцец

Георгій. — Нам трэба з гэтым жыць. Як жыць, як
пераадольваць — гэтаму трэба вучыцца.
Памятаць трэба, але і жыць далей.

Ілона Іванова.

Источник: Звезда.-2009.-25 крас.-С.4.